

PAPER DETAILS

TITLE: OSMANLI SEFARET VE SEHBENDERLIKLERININ KALPAZANLIKLA MÜCADELEDEKİ
YERİ VE ÖNEMİ

AUTHORS: Muharrem ÖZTEL

PAGES: 105-122

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/934710>

OSMANLI SEFARET VE ŞEHBENDERLİKLERİNİN KALPAZANLIKLARLA MÜCADELEDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

THE ROLE AND IMPORTANCE OF EMBASSIES AND CONSULATES IN STRUGGLING COUNTERFEITING

Muharrem ÖZTEL*

Öz

Osmanlı sefaret (elçilik) ve şehbenderlikleri (konsolosluk) bulundukları ülkelerde ve şehirlerde devleti temsilen önemli görevler üstlenmişlerdir. Devletin dış dünyadaki gözü ve kulağı olmak gibi bir misyonla faaliyet gösteren temsilciliklerin en önemli görevlerinden biri, Osmanlı meskûkâtı (madeni para) ve kâğıt parasının sahtelerini dışarıda üretip, içeride başta İstanbul olmak üzere çeşitli vilayetlerde piyasaya süren muhtelif ülke vatandaşı yabancı kalpazanlarla sorunun kaynağında mücadele etmek olmuştur. Sefaret ve şehbenderlikler görev yaptıkları ülke ve şehirlerde kalp paraların ve kalpazanların izini sürerek yakalanmalarını sağlamaktan, gerektiğinde bizzat davacı taraf olarak devleti temsilen kalpazanların yargılanma süreçlerini ve mahkemelerini takibe kadar her ne gerekiyorsa üzerlerine düşeni yaparak kalpazanlıkla mücadelede aktif bir rol üstlenmişlerdir. Kalpazanlık sorununa ilişkin resmi yazışmalara yansıyan olaylara bakıldığında, Osmanlı piyasalarında tedavüle sürülen sahte sikkelerin ve kâğıt paranın üretim ve sürümünde yabancıların rolünün son derece fazla olduğu, yabancı ülke ve şehirlerin adının sıklıkla geçtiği görülür. Dolayısıyla buralarda devletin hak ve hukukunu korumakla görevli sefaret ve şehbenderliklerin kalpazanlıkla ve kalp paralarla mücadeledeki rolü de o nispette önemli olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Elçilik/Sefaret, Konsolosluk/Şehbenderlik, Kalpazanlık

* İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Maliye Bölümü, E-mail: muharrem.oztel@medeniyet.edu.tr

Abstract

The Ottoman embassies and consulates used to take on important missions for representing the state in the countries and cities where they were located. One of the most important duties was the fight against foreign counterfeiters, who were citizens of various countries and produced fake Ottoman coins and paper money outside the country. In the cities they served, they managed to track down fake coins and counterfeiters. They took an active role in the fight against counterfeiting by following the proceedings and the courts. When we look at the events reflected in the official records, it is seen that the role of foreigners was very high in the production of counterfeit coins and paper money in the Ottoman markets, and the name of foreign countries and cities were frequently included. Therefore, the role of the embassies and consulates in the fight against counterfeiting and counterfeit money was quite important.

Keywords: Ottoman Empire, Embassy, Consular, Counterfeiting.

1. GİRİŞ

Osmanlı para tarihinde 19. yüzyıldan başlayıp devletin sonuna kadar devam eden zaman dilimi, para piyasası üzerinden yürütülen kalpazanlığın nitelik ve nicelik bakımından yıllar içinde artarak yaygınlaştığı bir dönemdir. Osmanlı Devleti'nin bu son devresinde artan fırsatları değerlendiren kalpazanlar; sikkelerin, kâğıt paranın ve ziynet altınlarının gerek içeride ve gerekse dışarıda ürettikleri sahtelerini, İstanbul başta olmak üzere çeşitli vilayet piyasalarına sürmekteydi. Bu dönemde ele geçirilebilen madeni veya kâğıt paranın daha önce görülmemiş miktarlardaki sahtesi azımsanmayacak derecede fazlaydı. Döneme ilişkin birçok bilgi ve belge buna işaret etmektedir. Örneğin 1861 yılında, yabancı tüccarların Yunanistan'dan Edirne karayoluyla günde 40.000 ila 60.000 dolaylarında kalp bakır parayı Osmanlı piyasasına soktuğu görülür (BOA, A.MKT.UM, 474/39).¹ Yine benzer şekilde başka bir tarihte 1908 yılı Nisan ayında, Siroz Sancağı'nda şüpheli bulunan ve tahlil için Maliye Nezaretine gönderilen 430 adet yeni meteliğin kalp olduğu tespit edilmiştir (BOA, DH.MKT, 2613/22). Gümüş akçeye kıyasla altın paranın kalp olanları da az değildi. Bunlar içinde fındık

1 Aslında, yabancı kalpazanların en uzak kıtalardaki ülkelerden Osmanlı sınırındakilere kadar geniş yelpazede yer alan coğrafyada ürettikleri kalp meskûkâtı (madeni paraları) ve kaimeyi Osmanlı ülkesinde eyalet piyasalarına sürebilmek için kullandıkları en güvenilir, hızlı ve maliyeti düşük yol deniz yoluymuştu. Örneğin Aralık 1850 tarihli bir belgeye göre Fransız, Avusturya vapurları yanında Yunan ve diğer yabancı yelkenli gemiler kalp para sevkiyatında kalpazanların kullandığı araçlardı. Bu araçlarla gelen yolcular üzerinden kalp kaimeler çıkmaktaydı. (BOA, A.MKT.NZD, 21/99).

rub'yesi ² (BOA, A.MKT.UM, 447/60), yirmilik ³ (BOA, DH.MKT, 2237/54), yüzlük ⁴ (BOA, DH.MKT, 159/47), beşibiryerde ⁵ (BOA, DH.EUM.EMN, 59/1), yarım ve çeyrek mahmudiye (Damalı, 2014, s.2267) gibi muhtelif altın paraların kalp olanları piyasalarda görülmekteydi. Özellikle kaime kalpazanlığı son derece yaygın olmuştur. Kaimenin ilk ihraç yıllarında 1840-1858 döneminde piyasadaki 72 milyon kuruşluk kaime ile birlikte 12 milyon kuruşluk sahte kaimenin de tedavülde olduğu bir piyasa söz konusuydu (İbnü'l Hakkı Lütfi, 1908, s.202). Meskûkât müdürü Hasan Ferid'e göre bu dönemde sahte kaimeler çoğunlukla Amerika'da üretilmekteydi (Hasan Ferid, 2008, s.116). Ancak konuya ilişkin birçok belgede Avrupa ülkelerinin adının da sıklıkla geçtiği görülür. Kaynağı ne olursa olsun piyasalarda tedavül eden sahte kaime miktarı çok fazlaydı. Örneğin 1840-1841 (1256) senesine ait İzmir Efrenc Güm-rüğü hasılatı içinden 38 bin kuruşluk sahte kaime çıkmıştır. Aynı şekilde yine bu yılda İzmir muhassıllığının ⁶ sandığından 12 bin kuruşluk sahte kaime çıkmıştır (BOA, İ.MVL, 25/386; A.MKT.NZD, 190/3). Kalpazanlar ziynet altını piyasasında da aktifti. Örneğin 1902 yılı tem-muz ayında, İstanbul Posta Müdüriyeti tarafından tahlile gönderilen 55 adet ziynet altını-nın kalp olduğu tespit edilmiştir (BOA, DH.MKT, 545/44, varak 38). Burada verilenlerin ya-nında devlete ait kurumların son dönemde tuttuğu kayıtlar ve oluşturduğu istatistiki bilgiler kalp paraların piyasadaki yoğun varlığına işaret etmektedir. Bu manada 1907-1911/1323-1326 dönemine ait Beyoğlu Polis Müdürlüğü'nün bu bölgede meydana gelen suçları kapsa-yan suç cetvellerinde kalpazanlığa ilişkin olayların hayli yüksek yansıdığı görülür. Emniyetin verilerine göre 1907-1908/1323 yılında toplam 134 adet kalp akçe kalpazanlığı ve kalp akçe sürücülüğü olayı kayda geçmiştir. Bir sene sonra 1908-1909/1324'de vaka sayısı 116 olmuş-tur. Takip eden iki yılda 59 ve 48 olay kayda geçmiştir. Bu dört senenin toplamı olan 417 olay, devletin merkezinde dış dünya ile yoğun ticari ilişkilere sahip Beyoğlu piyasasında, kalp pa-raların tehlikeli boyutlardaki varlığına işaret etmektedir (Öztel, 2019, 195).

- 2 Fındık altını (ve rub'yesi) ilk Ahmet III'ün tahta çıktığı (1703) yıllarda darp edildi. 23 ayar ve ağırlığı 1 dirhemdir. Selim III zamanında 22 ayarındadır. Mahmut II devrinde 1822 tarihinde rayici 9 kuruştan 11 kuruşa çıkarılmıştır. Çeyreği (rub'ye) ise 3 kuruştur. Sultan Mahmut II'den sonra fındık altını çıkarılmamıştır (Artuk, 1996, s.27-28).
- 3 Halk arasında bu yirmilik altın sikkenin adı mahmudiye'dir. Sultan Mahmut II devrinde darp edilmiştir. 8 kırat (1,70) gram ağırlığında ve 830 ayarındadır. Yarım ve çeyreği vardır (Süleyman Sudi, 1982, s.30).
- 4 Bu yüzlük altın mecdiyeler 2 dirhem 4 kırat (7,2 gram) ağırlığında ve 22 ayar ve milim hesabıyla da binde 916,5 ayarındadır (İsmail Galib, 1307, s.440; Süleyman Sudi, 1982, s.34).
- 5 Bu altın mecdiyelere beşyüzlük/beşibirlik'de denilir. 11 dirhem 4 kırat (36 gram) ağırlığındadır (İsmail Galib, 1307, s.440).
- 6 "Muhassıllık", 19.yüzyıl başlarında pek çok sancak muhassıllık şeklinde yönetilmeye başlandı. 1842 yılında muhassıllık sistemi kaldırılarak tekrar iltizam usulüne dönmüştür. Muhassıllıklar da birleştirilmiş ve eyaletlere defterdar adıyla daha geniş yetkilerle donatılmış maliye memurları gönderilmiştir. (Yılmaz, 2010, s.451).

Bu dönemde ⁷ piyasalarda tedavül eden kalp paraların önemli bir kısmının menşei Osmanlı Devleti'ne yakın ve uzak muhtelif yabancı ülkelerdi. ⁸ Konuya ilişkin kaynaklarda Osmanlı Devleti'nin sınır komşusu olanlardan farklı ve uzak kıtalarda bulunanlara kadar çeşitli ülkelerin adının sıklıkla geçtiği görülür. Kalpazanlığa ilişkin incelenen arşiv belgelerinde ve telif çalışmalarda başlıca adı geçen ülkeler; Yunanistan (BOA, İ.MTZ. (01), 1/12 ve DH.MKT, 114/15 & A.MKT.UM, 474/39), Romanya (BOA, DH.MKT, 313/38 & Y.A.HUS, 312/93), İtalya (BOA, DH.MKT, 2008/92), Bulgaristan (BOA, DH.MKT, 1059/26), Avusturya (BOA, HAT, 685/33266-F & Hasan Ferid, s.127,193), Rusya (BOA, DH.EUM.MH, 271/64), İsviçre (BOA, HR.TO, 81/60 & DH.MKT, 1547/104), Almanya (BOA, BEO, 408/30562), İngiltere (BOA, DH.MKT, 674/62 & BOA, BEO, 2040/152981), Fransa (Ceride-i Havadis, No. 624, 23 Mayıs 1853'den aktaran, Taşkın, 2016, s.13) ve Amerika'dır (BOA, DH.MKT, 1847/27 & DH.MKT, 1847/27). Kaynaklarda genellikle ülke ismi zikredilmeden olayın geçtiği şehir ve adaların isimlerinin zikredildiği de görülür. Bu yerler muhtelif memleketlere ait şehir ve adalardan oluşmaktadır. Başlıca adı geçen yerler; Yunanistan adaları (BOA, A.MKT.NZD, 21/99 & A.MKT.UM, 44/1), Sofya (BOA, HR.SYS, 2694/10), Cenova (BOA, HR.TO, 81/28), Napoli (BOA, HR.H, 169/4), Venedik (BOA, HR.MKT, 251/4), Bolonya (BOA, HR.TO, 433/18), Mesina (BOA, İ.DH, 467/31253), Sardunya (BOA, İ.DH, 467/31253), Parma (Taşkın, 2016,s.13), Cenevre (BOA, HR.TO, 203/21), Ligorna/Livorno (BOA, HAT, 701/33733 D), Preveze (BOA, DH.MKT, 114/15), Birmingham (BOA, DH.SFR (3), 39/2), Viyana (BOA, DH.EUM.KADL, 14/5), Tiflis (BOA, HR.ŞFR.3, 369/46), Batum (BOA, DH.EUM.MH, 271/64), Bombay (BOA, HR.TO, 333/51) ve Newyork'dur (BOA, HR.MKT, 269/27 & HR.H, 114/02).

Kalpazanlık faaliyetlerini yürüten kesimin içerideki ayağı daha çok Osmanlı tebaası gayrimüslimlerdi. Bunlar, uluslararası bir organizasyonla çalışan bir kalpazanlık çetesinin üyesi olarak faaliyet gösterebildikleri gibi müstakil olarak da çalışabilmekteydiler. Kalpazanlığın dış ayağı ise belli bir ülkenin vatandaşlarından oluşan bir kalpazanlık çetesi olabildiği gibi, daha çok, birden fazla ülkenin vatandaşlarından müteşekkil profesyonel ve beynelmilel çalışan bir şebeke de olabilmekteydi. Çünkü yabancı bir ülkeye ait paranın sahtelerinin imal edilip yine o ülkenin piyasalarında tedavüle sürülebilmesi ciddi bir bilgi birikimi, organizasyon

7 Bu soruna ilişkin geçmiş asırlarda yaşanan örnekler de söz konusudur. Örneğin 17.yüzyılın son çeyreğinde bazı Osmanlı şehirlerine gelen gemiler dolusu sahte mangırın menşei Avrupa'ydı. Avrupa, zaman zaman Osmanlı piyasalarında tedavül eden sahte yabancı paraların da imal yeri idi. Örneğin 17.yüzyılın ortalarında Fransız, İtalyan ve Hollandalı tüccarlar Avrupa'nın muhtelif yerlerinde imal ettikleri dışı ince gümüş kaplı, içi tamamen bakırdan oluşan itibari değeri ile gerçek değeri arasında büyük fark olan kalp Avrupa sikkelerini, ortalama 20 yıl boyunca, Osmanlı piyasalarında tedavüle sürerek yüksek kazançlar elde etmişlerdir. Bu dönemde piyasaların bozuk para ihtiyacını karşılayan bu paraların tedavülüne yetkililer göz yummak zorunda kalmıştır. (Pamuk, 2000, ss.162-164,171).

8 Osmanlı parası üzerinden yürütülen kalpazanlık faaliyetlerinde yabancı ülkelerin ve yabancılardan rolünü inceleyen bir çalışma için bkz. (Özgel, 2019a, s.173-220).

ve sermaye gücü gerektirmekteydi. Yabancı ülkelerde faaliyet gösteren kalpazanların Osmanlı sikkelerinin, kâğıt parasının ve ziynet altınlarının sahtelerini dışarıda üretmesinin çeşitli nedenleri vardı. Dışarıda bu faaliyetler kalpazanlar için daha az riskliydi. Bunun yanında teknik ve altyapı bakımından imkânlar daha genişti. Kalpazanlar için en önemlisi dışarı çok daha güvenliydi. Çünkü kalpazanların Osmanlı parası üzerinden çıkar devşirmesi, yabancı hükümet yetkililerinin, dolayısıyla kolluk kuvvetlerinin dikkatini çekecek önemde bir şey/suç değildi.

Yabancı hükümetler ve yerel idari birimler nezdinde, Osmanlı meskûkâtının ve kâğıt parasının sahtelerinin ülkelerinde imali ve buradan Osmanlı memleketine ihracı kendileri açısından üzerine gidilecek derecede önemli bir sorun olarak görülmemiştir. Kuvvetle muhtemel bu durum, bilinçli bir dış politikanın neticesiydi. Çünkü yabancı devletlerin bu görmezden gelme politikasını, kalpazanlığa ilişkin çeşitli ülkelerde mahkemeye intikal etmiş davalarda takındıkları ilgisiz tavırda ve kalpazanlar lehine verdikleri kararlarda görmek mümkündür.⁹ Örneğin Osmanlı Devleti'nin Bombay şehbenderliğinin¹⁰ takip ettiği Osmanlı meskûkâtıyla ilgili bir kalpazanlık davası bu duruma örneklik teşkil edecek niteliktedir. Bombay'da şehbenderliğin çalışmaları neticesinde tespit edilen bir kuyumcu adlı¹¹,

9 Yabancı devletlerin bu tutumuna örnek olacak muhtelif örnek dava mevcuttur. Yabancı devletlerin bu konudaki politikasını açık eden benzer bir yargı kararı da 1880-1881(1298) tarihinde İsviçre'den örnek verilebilir. Burada bir kalpazanlık davasını yürüten mahkeme, Osmanlı meskûkâtının taklitleri olarak imal edilen kalp paraların İsviçre hükümeti nezdinde kabul edilen paralardan olmadığı gerekçesiyle dava ile ilgili cezai bir işlem gerekmediğine hükmetmiştir. (Hasan Ferid, 2008, s.193). Yine benzer sonuçlu bir başka örnek dava da 1858 yılında New York'ta, aldığı bir sipariş nedeniyle matbaasında sahte kaimeler basan matbaacı Harrison'un mahkemede; "*bastığı şeylerin Çince etiketler olup, Osmanlı kaimesi olduğunu bilmediğini*" beyan etmesiyle birlikte beraat etmesidir (BOA, HR.H, 114/2). Bu davalar gösteriyor ki Osmanlı meskûkâtı üzerinden gerçekleştirilen nitelikli kalpazanlığın daha çok yabancı ülkeleri kendine üs seçmesi ve yabancı kalpazanların ürettiği kalp paraları buralardan Osmanlı piyasalarına sürmeyi tercih etmesinin temel nedenlerinden biri bu hükümetlerin bu konuda takip ettikleri dış politikalarıyla da doğrudan ilişkilidir.

10 Şehbender, bir devlet tarafından diğer devletin ticaret merkezi olan bir şehir veya iskelesinde tebaasının hukukunu müdafaa için, ticari iş ve ilişkilerine nezaret etmek üzere tayin edilen memur veya konsolostur. Şehbenderlik ise bu memurun vazifesi ve memuriyet sıfatıdır. (Şemseddin Sami, 1989, s.790). Saltanat-ı Seniyye Şehbenderleri Nizamname-i Dâhilisi 1.kısım 1 ve 2. maddelere göre; şehbenderler muvazzaf (vazifeli) ve fahri olmak üzere iki kısma ayrılmıştır. Vazifeli şehbenderler kendi içinde; baş şehbender, şehbender, şehbender vekili veya kançılara memuru olarak üç çeşitti. Bunlar önem derecesine göre vilayetten livaya kadar farklı idari birimlerde görev yapmaktaydılar. (Saltanat-ı Seniyye Şehbenderlerine Dair Nizamname-i Dâhilidir, 1890, s.3-4).

11 Sultan Mahmut II devrinde darp edilmiştir. Sultanın mahlasına nispetle "adli altını" adı verilmiştir. Tam, yarım ve çeyrek (rub'iye) olarak üç çeşittir. 1822 tarihli olanlar 19 kırat ayarında iken (1 kırat=0,2 gr) 1823 tarihinde yeniden 17 kırat ayarında olarak (cedid adli) darp edilmişlerdir. Atik adlilerin ayarı milim hesabıyla binde 830, cedid adliler ise binde 748 ayarındadır. (Artuk, 1988, s.389; Süleyman Sudi, 1982, s.30).

yirmilik ve fındık altınını eksik ayar olarak imal edip satmaktan tutuklanıp mahkemeye çıkarılmıştır. Kuyumcu mahkemede; *“bu sikkelerin tedavülde olduğunu bilmediğini, dolayısıyla kalp para niyetiyle imal etmediğini, talep etmeleri nedeniyle kadınlara ziynet eşyası olarak takmaları için imal ettiğini”* söyleyerek kendisini savunmuştur. Mahkeme heyeti bu beyanı asıl kabul ederek; *“zanlıya kalpazan olarak bakılmasının doğru olmayacağına, dolayısıyla kalpazanlık ithamına mahal olmadığına”* hükmedip zanlının beraatına karar vermiştir. Bu kuyumcunun faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olan şehbenderliğe göre ise bu şahıs uzman bir kalpazandı. Mahkeme, kardeşi de banknot kalpazanlığından hüküm yiyen bu şahıs hakkında tahkikat yapıp nasıl biri olduğunu araştırmamıştı. Suçluları adeta ödüllendiren ve cesaretlendiren bu dava neticesinde şehbenderliğin elinden gelen sadece; Bombay’dan Osmanlı ülkesine ihraç edilen malların takip edilerek titiz bir şekilde aranmasına ilişkin önerisini Hariciye Nezareti’ne iletmek olmuştur. (BOA, HR.ŞFR.3, 323/98, varak 7-8). Öyle anlaşıyor ki kalpazanlara ve kalpazanlık olaylarına karşı yabancı devletlerin ve bunlara ait adli makamların bu kayıtsızlık politikası, Osmanlı Devleti’nin iç ve dış menfaatlerinin korunması ve kullanılması bakımından şehbenderliklerin ve sefaretlerin ¹², varlığını çok daha önemli hale getirmiştir. Zira bu dönemde Bâbıâli’nin yabancı devletler nezdindeki siyasi ve iktisadi gücü ve etkinliği önceki asırlara kıyasla hayli azalmış olup, bu açıktan kaynaklanan sorunların bazılarını uluslararası arenada üstlenme görevini adeta bu temsilcilikler yüklenmiştir. Ancak bu dönemde Osmanlı diplomatlarının sahip oldukları gücün ve imkânların bir yere kadar sınırları olduğunu da ifade etmek gerekir (Ortaylı, 1985, s.280).

2. ELÇİLİK VE KONSOLOSLUKLARIN KALPAZANLIKLA MÜCADELESİ

Osmanlı Devleti ilk defa III.Selim devrinde (1793) Londra, Paris ve Berlin gibi belli başlı Avrupa şehirlerinde daimi elçiler (ikamet elçileri) görevlendirmiştir (Unat, 1968, s.20; İpşirli, 1995, s.9). ¹³ Bu dönemden sonra meydana gelen iç ve dış (Yunan isyanı gibi) bazı gelişmeler neticesinde bir süre bu politika askıya alınmıştır. Görevlendirmeler bir süre sonra, II. Mahmut devrinde 1834’de tekrar başlayarak bir daha kesintiye uğramadan devletin sonuna kadar devam etmiştir. Bu dönemde evvela Paris, Londra, Viyana, Berlin, Petersburg ve Tahran şehirlerinde sefaretler açılmıştır. Bunların haricinde, başlıca Avrupa olmak üzere farklı kıtalarda birçok ülkenin çeşitli şehirlerinde devlet için önemli vazifeler üstlenecek, şehbenderler görevlendirilmiştir. ¹⁴ Bunların sayıları zamanla arttırılmıştır. Mesela 1840’ların son-

12 Sefirlik, elçilik (Develioğlu, 1993, s.928).

13 Osmanlı Devleti 18.yüzyılın sonuna kadar ki dönemde elçi görevlendirme işini gerekli oldukça geçici (muvakkat) olarak yapmaktaydı. (Unat, 1968, s.14).

14 1910-1911 (1328) yılı itibarıyla Osmanlı Devleti’nin; Almanya, Fransa, Rusya, İtalya, İran, İngiltere, Amerika, Avusturya-Macaristan, Yunanistan, İsveç, Belçika, Romanya, Sırbistan, Karadağ, Bulgaristan, Hollanda, İspanya, Danimarka, Brezilya, Portekiz, Arjantin, İsviçre ve Norveç devletlerinde görevli şehbenderliklerinin ayrıntılı bir dökümü için bkz. (Akpınar, 2001, s.106-112).

larında çeşitli şehirlerde 10 baş şehbender ve 15 şehbender görev yapmaktayken, 1870'lerde bu sayı 26 baş şehbender ile 36 şehbendere kadar ulaşmıştır (Akpınar, 2017, s.134). Nihayet, 19.yüzyılın başından sonuna gelindiğinde fahri olanlarıyla birlikte vazifeli ve fahri olmak üzere 23 ülkede 200'den fazla şehirde görevlendirilen şehbenderler sefirlerle birlikte devletin dışarıdaki adeta gözü ve kulağı gibi faaliyet göstermekteydi (Akpınar, 2001, s.25). Öyle ki Ermeni komitacıların Osmanlı Devleti aleyhinde Avrupa'da özellikle Paris'teki faaliyetlerinden, İtalyan bir grubun Sultan Abdülhamid'e suikast amacıyla hareketlerine kadar iç güvenliğe ilişkin hayati öneme sahip birçok istihbaratı, Hariciye Nezareti'ne dolayısıyla Bâbîâli'ye ulaştırmaktaydılar (Erol, 2014, s.117,131). Bu temsilcilikler görev yaptıkları ülkelerde ve şehirlerde, diğer vazifelerinin yanında ¹⁵, Osmanlı parası üzerinden kalpazanlık yapanların tespit edilmesi, tutuklanması ve yargılanması sürecinde son derece hayati öneme sahip roller üstlenmiştir. Kalpazanlık şüphesi olan olay ve kişileri bir istihbarat teşkilatı gibi incelemiş ve takip etmişlerdir. ¹⁶ Bu dönemde dünyanın birçok şehrinden devlet merkezine akan bilgi, birinci elden sorunun kaynağından elde edilmesi ve verilecek mücadelenin sıhhati bakımından son derece kıymetli olmuştur. Sefaretler ve şehbenderlikler tarafından verilen istihbarat doğrudan Hariciye Nezareti yoluyla dâhiliye, maliye ve zaptiye gibi ilgili nezaretlere ve burarlardan gerektiğinde eyaletlere ve kazalara kadar ulaştırılmaktaydı (BOA, HR.TO, 116/75 ve 120/87 ve 32/99 ve 333/51).

Osmanlı sefaret ve şehbenderlikleri, kalpazanların dışarıda imal edip hem dış hem de iç piyasaya sürdükleri kalp sikkeler ve kâğıt paralarla mücadelesinde devletin dışarıdaki gözü ve kulağı hükmündeydi. Sorunun kaynağından merkeze ulaştırdıkları belge ve verdikleri istihbarat, kalpazanlara karşı mücadelenin başarıyla yürütülmesi adına her zaman son derece önemli olmuştur. Örneğin Atina'da ikamet eden Osmanlı sefiri Kostaki'nin istihbaratı, İzmir ve başka bölgelere gönderilen birçok sahte sikkenin Yunanistan'ın muhtelif şehirlerinde imal edildiği bilgisini içermekteydi (BOA, İ.MTZ. (01), 1/12). Hariciye Nezareti, sefaretlerden

15 Şehbenderliklerin; görev mahallerindeki Osmanlı tebaasının doğum, evlilik ve ölüm gibi tüm bürokratik işlerini yerine getirmek, tebaanın ve devletin siyasi, adli, ticari, iktisadi tüm haklarını korumak, işlerini yürütmek, lehte ve aleyhte basında çıkan yazıların takibi, tercümesi ve merkeze bildirilmesi gibi çeşitli sorumlulukları vardı. Bu görevler, şehbenderlere ilişkin nizamnamenin 3. kısım 29-37. maddelerinde ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. (Saltanat-ı Seniyye Şehbenderlerine Dair Nizamname-i Dâhilîdir, Konstantinopol, 1890, s.13-14). Toplam 71 maddeden oluşan bu nizamnamenin, 1892'de daha da genişletilerek 191 maddeye çıkarıldığı görülür. (Saltanat-ı Seniyye Şehbenderlerine Dair Nizamname-i Dâhilîdir, 1892).

16 Örneğin Hocabey şehbenderi mösyö Hava İranlı bir kalpazanı takip ve yakalatma sürecini Hariciye Nezareti'ne açıklarken *"gerek düvel-i mütehabbenin menfaatlerini vikayeye derkar olan gayretime ve gerek vezaif-i memurin-i âcizaneme tertip ve lazım olduğu vechile bu gibi suistimallerin araştırılıp incelenmesine mecbur olduğumdan merhumun (kalpazanın) bütün hareketleri teşebbüsleri takip edilerek tutuklanmasına muvaffak olunmuştur"* diyerek vazife bilinci ve motivasyonunu besleyen nedenleri bu şekilde ifade etmiştir (BOA, HR.TO, 320/14).

aldığı istihbarat ile Romanya'nın bazı şehirlerinde sarraf dükkânlarında kalp altınlar satıldığı ve bunların büyük miktarlarda Osmanlı ülkesine sokulduğu bilgisini Dâhiliye Nezareti'ne ulaştırmıştır. Nezaret ayrıca, mezkûr kalp altınların ithalinin engellenmesi için gerekli tedbirlerin alınması yolunda özellikle Kosova, Manastır, Selanik, İşkodra ve Edirne vilayetleri ile birlikte diğer bütün vilayetlere ve Rûsumat Emaneti'ne durumun tebliğ edilmesini istemiştir (BOA, DH. MKT, 313/38). Bükreş Sefareti bundan 21 yıl sonra 1915 Eylül'ünde yine Romanya'da altın kaçakçılığının arttığını ve Romanya piyasasındaki altının %50'sinin Osmanlı altını olduğu bilgisini vermiştir (BOA, HR.İD, 244/9).

Sefaret ve Şehbenderlikler temsil ettiği devlet adına zaman zaman bulunduğu ülke ve şehirlerde kişileri takip eden bir güvenlik ve istihbarat organı gibi faaliyet göstermiştir. Böylece Hariciye Nezareti de şehbenderlikler vasıtasıyla Osmanlı ülkesine gelen ve haklarında kalpazanlık şüphesi olan şahısların takibini yapabilmıştır. Elde ettiği istihbaratı içeride ilgili idari birimlere ulaştırabilmiştir. Örneğin 1844 yılında birkaç İngiliz Yahudi'sinin beşlik, yirmilik ve on paralık kalp akçeler basıp gönderdiğine ilişkin alınan istihbarat neticesinde bu şahıslar seyahatleri sürecinde takip edilmiştir. İlgili idari birimler şüpheli bu şahıslar hakkında dikkat etmeleri hususunda uyarılmıştır (BOA, HR. SFR.3, 8/136). Bir başka tarihte 1859 yılında Şire şehbenderliği, Beyoğlu'nda ikamet eden Palermo, Roma ve Napoli vatandaşı olan kalpazanlık yaptığı tahmin edilen bazı kişiler hakkında, görevlendirdiği muhbirler vasıtasıyla elde ettiği ayrıntılı istihbaratı Hariciye Nezareti'ne ulaştırmıştır. Şehbenderlik, bunların geçmişte hangi işleri yaptıkları, hangi suçlara bulaştıkları, daha önce nerelerde yaşadıkları, memleketlerindeki ikametleri ve eşkâllerinin ne olduğuna kadar çok ayrıntılı bilgiler vermiştir (BOA, HR.H, 169/4, varak 3-4 ve 9). Yine başka bir olayda kalpazanlar 1902 yılında Niş Baş Şehbenderliği'nin takibine takılmıştır. Hariciye Nezareti, pasaportları vize edilen Nişli Avukat Provolikçeviç ile tüccar olan Yuvan Bankoviç'in piyasaya sahte para sürmek maksadıyla İstanbul'a geldiklerini Dâhiliye Nezareti'ne bildirmiştir. Bu şahısların daha önce sahte Yunan banknotu basmaları nedeniyle Sırp hükümeti tarafından tutuklanmış oldukları bilgisi, haklarındaki olumsuz kanaati güçlendirmiş olmalıdır (BOA, ZB, 78/96 ve DH. MKT, 491/32).

Kalpazanlıkla mücadelede, kalpazanların takip edilmesi veya yakalanması önemli bir aşamaydı ancak tek başına yeterli değildi. Kalpazanların piyasaya sürdükleri kalp paraların tespit edilip temizlenmesi ve tedavülünün engellenmesi de son derece önemliydi. 1903 yılında Osmanlı ve İngiliz meskûkâtı imal edip piyasaya süren bir kalpazan çetesi Malta ve Sıragöze'de yakalanmıştır. Ancak bu çetenin imal ettikleri kalp mecidiyeler Malta, Tunus ve çevre vilayetlerde çoktan piyasaya sürülmüştü. Bu paraların tedavülünün engellenmesi için Sina Baş Şehbenderliği Hariciye Nezareti ve Dâhiliye Nezareti ile birlikte yoğun bir mesai yürütmüştür (BOA, DH.MKT, 642/15). Yakalanan kalp paralara ilişkin numuneler, tedavüle sürülen sahte paralarla mücadelenin bir gereği olarak, merkeze gönderilmekteydi. Örneğin, Torin maslahatgüzarlığı bir kalpazanlık olayında Sardunya'da bulunan kalpazanlarla ilgili

yaptığı inceleme neticesinde tespit ettiği 5 adet sahteyi 5 adet gerçek kaime ile birlikte muayene olunmak üzere Bâbîâlî'ye göndermiştir (BOA, HR.MKT, 230/26 ve 230/84).

Belge ve bilgi akışı çoğunlukla dış temsilciliklerden içeriye doğru olmakla birlikte zaman zaman Devlet Merkezi'nden dış temsilciliklere doğru da olabilmekteydi. Kalpazanlığa karşı verdikleri mücadelede Bâbîâlî'den Elçilik ve şehbenderliklere ulaşan her türlü belge ve bilgi mücadelenin önemli bir diğer ayağını oluşturmıştır. Örneğin 1858 yılında Newyork şehrinde dükkânı bulunan ve burada sahte kaime basan Harrison İstanbul'dan gönderilen istihbarat ile tespit edilebilmiştir. İstanbul'dan Londra elçiliğine buradan da Newyork şehbenderliğine verilen bilgi ile şahsın dükkânında arama yapılmış, daha sonra mahkemede bir şekilde beraat etmiş olsa da, kalpazanlık yaptığı delilleriyle ortaya çıkarılmıştır (BOA, HR.H,114/2). Benzer şekilde 1893 yılı sonunda Rüsumat Emaneti, Malta'da bulunan bir ticarethanenin, Almanya'nın Saksonya eyaletindeki bir yere çok miktarda mecidiye ikilikleri darbu için sipariş verdiği ihbarını almıştır. Maliye Nezareti bu paraların ülkeye sokulmaması için, bu süreçte Berlin sefaretiyle işbirliği içinde çalışmıştır (BOA, HR.İD, 243/11).

Kalpazanlıkla ilişkisi kurulan her bilgi ve belge önemliydi. Dolayısıyla kalpazanlıkla ilgili olması muhtemel her tür ticari işlem temsilcilikler tarafından takip edilmekte ve Bâbîâlî bilgilendirilmekteydi. Örneğin 1874 yılında Paris Sefareti İstanbul'a gönderdiği bir telgrafla, Merkon isimli şahsın Rus parası üzerine Osmanlı sikkesi kalp akçe basmak için Marsilya'dan bir makine sipariş etmiş olduğu bilgisini paylaşmıştır (BOA, HR. TO, 120/87).

Sefaret ve şehbenderlikler, kalpazanlıkla mücadele sürecinde hafiye adamlar görevlendirmek, şüphelilerin evlerinde, işyerlerinde arama yaptırmak ve merkeze öneriler iletmek gibi bir dizi çalışma içinde bulunabiliyordu.¹⁷ Örneğin Şire şehbenderliği, meskenlerinde arama yapılmasına rağmen suçüstü yapılamayan ancak kalpazanlık şüphesi de kuvvetli olan

17 Osmanlı Devleti'nin hakkını ve hukukunu korumakla görevli sefaret ve şehbenderliklerin ellerinde delil olması halinde bu tip faaliyetleri ilgili ülkenin kolluk kuvvetleriyle ve adli makamlarıyla birlikte yaptıkları görülmektedir. Ancak bu birimler inisiyatifli olarak bizzat kendileri bu tip suç ve suçluları ortaya çıkararak takibini yapma yerine, çoğunlukla Osmanlı temsilciliklerinden talep ve tazyik gelmesi halinde harekete geçmekteydi. Zira kanun dayanağı bakımından bu durum, Osmanlı meskûkâtı hakkında işlenen suçların yabancı ülke kanunlarında suç (kalpazanlık) olarak tanımlanmamasıyla ilgili olmalıdır. Mahkemeye intikal eden davalarda bu husus zikredilmekteydi. Oysa Osmanlı Devleti'nin 1858 tarihli Ceza Kanunu'nun 145 maddesinde yabancı paralarla ilgili benzer teşebbüslerin suç olma özelliği ve cezası belirlenmiştir. (Adliye Nezareti Ceza Kanunname-i Hümayunu, 1335). Çalışma sürecinde incelenen konuyla ilgili arşiv belgelerinde ülkeler arası, işlenen suçlara karşı karşılıklı takip edilecek ortak anlaşmaların olduğuna dair bir bilgi, belgeye veya ifadeye tesadüf edilmemiştir. Suça ilişkin meydana gelen olaylarda ülkelerin temsilciliklerinin gücü nispetinde takip, yakalama, cezalandırma veya beraat ve benzeri süreçler şekillenmekteydi. Osmanlı parasına ilişkin kalpazanlık olaylarının/davalarının da ilgili sefir veya şehbenderin kişisel gayreti sonucunda yerel idari, adli ve kolluk kuvvetleri ile kurduğu düzeyli ilişkiyle üzerine gidilebildiği görülmektedir.

bazı şahısları tutuklatabilmek için, görevlendirdiği ücretli adamlarla takip ettirmiştir. Şire şehbenderine göre bu olayda tedavüle sürülmüş olan 10 bin kese¹⁸ (1 milyon kuruş) kaime vardı ve bunları piyasadan temizlemek gerekliydi. Bu yolda şehbenderliğin Hariciye Nezaretine bazı çözüm önerileri olmuştur. Sahtelerin özelliklerini içeren ilanların hazırlanarak halka duyurulması ve sahteleri bollaşan kaimelerin şekillerinin değiştirilip yenilerinin piyasaya sürüleceğinin ve belli bir tarihe kadar eskilerinin Hazine tarafından değiştirileceğinin ilan edilmesi gibi önerilerdi bunlar (BOA, HR.TO, 317/88).

Dışarıdaki temsilcilikler kalpazanlıkla ilgili her türlü bilgi ve belge akışını yöneterek merkezi bilgilendirmekteydi. Bu bilgilendirmede zanlının yakalanabilmesi için eşkâl bilgisi son derece önemliydi. Örneğin, Torin Maslahatgüzarlığı burada yakalanan kalpazanların firar eden arkadaşları olan Philippe Sadofora ve Augustin Mayner Veller isimli şahısların yakalanabilmesi için eşkâllerini Hariciye Nezareti'ne bildirmiştir. Bu kalpazanların eşkâlleri özellikle Dersaadet, İzmir, Selanik, Mısır, Tunus, Trablus valilerine bildirilmiştir. Çünkü bu vilayetler suçluların kaçma ihtimali yüksek olan yerlerdi. Eşkâlde üzerinde durulan işaretler ilgili kişiyi farklı kılan ayırt edici fiziki özelliklerdi. Örneğin yakalanması için çalışma yapılan Philip aslen Romalı olup Torin'de ikamet ediyordu. Hakkâk olan bu şahıs 25 yaşında, kısa boylu, siyah kaşlı, siyah saçlı, kara gözlü, kara sakallıydı. Augustin ise Romalı olup Torin'de yaşıyordu. Kırk-kırkbeş yaşlarında, uzun boylu, fırça sarı saçlı, anlı geniş, kumral kaşlı, büyük mavi gözlü, orta ağzlıydı (BOA, HR.MKT, 235/26).

Sefaretlerin ve şehbenderlerin görev yaptıkları ülkelerdeki hükümetler ve yerel idari birimler nezdindeki teşebbüsleri, kalpazanların yakalanması ve hareket alanlarının daraltılması için son derece önemliydi. Örneğin Şire şehbenderi çarşıda tesadüfen bir dükkânda satıldığını öğrendiği kaimelerin peşine düşmüş, yerel adli birimleri harekete geçirerek bu dükkânda arama yaptırmış ve tuğrasız 48 adet kaime ele geçirmiştir. Gösterdiği gayret neticesinde suçluları tutuklatmıştır (BOA, HR.H, 169/4 varak 4). Tiflis şehbenderliği gümüş mecidiye ve Osmanlı lirası imal eden bir kalpazan çetesini (kumpanyasını) buradaki idari birimler nezdinde gerçekleştirdiği girişimler sonucu yakalatmıştır. Ayrıca, İstanbul Yeni Han'da ve Erzurum'da kendi hesaplarına akçe imal eden çete üyelerinin bulunduğunu bildirerek yakalanmaları için gerekli istihbaratı Hariciye Nezareti'ne ulaştırmıştır (BOA, DH.MKT, 1393/55). Yine bir başka yer ve tarihli örnek olayda Atina Sefareti'nin Dâhiliye Nezareti'ne verdiği bilgiye göre; Patras şehbenderi, mahalli hükümet nezdinde gerçekleştirdiği girişimler ile mecidiyenin sahtelerini imal edip Osmanlı Devleti'nin muhtelif vilayetlerine gönderen Patras'ta bulunan birçok kalpazanın tutuklanmasını sağlamıştır. Bu esnada firar edip Preveze'ye kaçan bir kalpazanın yakalanması için ilgili yerin memurlarına şahsın eşkâlini vererek Hariciye Nezareti'ni süreçle ilgili bilgilendirmiştir. Yanya valiliğini de

18 1 kese 500 kuruştur.

olaydan haberdar ederek, kalp akçelerin vilayet dâhilinde tedavülüne engel olmasını istemiştir (BOA, DH.MKT, 633/1).

Şehbenderlikler bulundukları ülkelerdeki Osmanlı meskûkâtı üzerinden yapılan kalpazanlığa ilişkin kolluk kuvvetlerinin ve adli makamların işlemlerini de takip etmekteydi. Osmanlı şehbenderliği Tiflis'te kuyumcu esnafından Hacı ve arkadaşları tarafından sahte mahmudiye altınlarının satıldığı ve durumun polis tarafından incelendiği bilgisini vermiştir. Maliye Nezareti, Hariciye Nezareti'nden aldığı bu bilgiyi Dâhiliye Nezareti'ne ulaştırarak bu sahte altınların Osmanlı ülkesinde piyasaya sürülmesi ihtimali nedeniyle tedbir alınması gerektiğini vurgulamıştır. Bu durumun Zaptiye Nezareti, Rüşumat Emaneti, bütün müstakil ve diğer vilayetlere tebliğ edilmesi gerektiği üzerinde durmuştur (BOA, DH. MKT, 285/70).

Osmanlı piyasalarında çeşitli ülkelerin sikkeleri de tedavül etmekteydi. Dolayısıyla kalpazanlar bu paraların sahtelerini de genellikle dışarıda imal edip Osmanlı sınırları içinde piyasaya sürebilmekteydi. Örneğin, Fransa'nın dışişleri bakanı (umur-ı ecnebiye nazırı), Osmanlı Devleti'nin Paris sefaretine çok miktarda sahte frankın Fransa'da imal edilip Osmanlı ülkesine, özellikle İstanbul piyasasına sürüldüğü bilgisini vermiştir. Bu olayda kalpazanlar kullandığı bir kimyevi madde ile gerçek frankların ayarını %17,5 oranında değiştirerek eksiltmekteydi (BOA, TS.MA.e, 1157/63 ve 1139/56). Öyle anlaşıyor ki Osmanlı sefaret ve şehbenderliklerini kalpazanlıkla mücadelesinde yalnız bırakan yabancı hükümetler söz konusu kendi paraları olduğunda titiz bir çalışma içine girmektedir.

Sefaret ve şehbenderlikler görevleri gereği bulundukları ülkelerde basında yer alan devletin menfaatleriyle ilgili haberleri sürekli takip etmekteydi. Bu manada İngiliz gazetesinde yer alan bir haber Tiflis şehbenderliğini harekete geçirmiştir. Bu habere göre Tiflis'te; Osmanlı, Rusya ve İran asıllı vatandaşlardan oluşan, kürek cezasına da mahkûm edilen bir kalpazan çetesi tarafından basılmış büyük miktarda kalp mecidide bulunmaktaydı. Söz konusu haber şehbenderlikçe yetkili mercilere ulaştırılmış, mezkûr kalp mecidilerin Osmanlı ülkesine sokulmasının engellenmesi için dikkatli olunması istenmiştir (BOA, DH.MKT, 1711/23).

Yabancıardan oluşan kalpazanlık çeteleri, genellikle çok uluslu ortakları olan bir şirket gibi çalışmaktaydı. Üyelerden biri yakalanıp sorgulandığında diğer üyelerin başka ülke ve şehirlerdeki takibi, yakalanması ve yargılanması sürecinde asıl görev buralardaki sefaret ve şehbenderliklere düşmekteydi. Şehbenderlikler Osmanlı Devleti'yle ilişkili her davayı takiple mükellef değildi. Ancak Osmanlı meskûkâtı ve kâğıt parası söz konusu olduğunda her bir davanın takibi ve her ayrıntının Hariciye Nezareti aracılığıyla devlet merkezine rapor edilmesi gerekiyordu (BOA, HR. ŞFR.3, 323/98, varak 7-8). Özellikle dışarıda yakalanan kalpazanların davalarının devam ettirilmesi, takibi ve suçluların ceza almaları sürecinde dış temsilciliklerin üstlendiği rol son derece önemliydi. Sefaret ve şehbenderlikler kalpazanlık davalarında bazen bizzat davacı taraf olarak bulunmakta mahkemenin Osmanlı devletinin

çıkarları lehine sonuçlanması için üzerine düşeni yapmaktaydı. Kalpazanlık zanlılarıyla ilgili bütün delilleri, bilgi ve belgeleri mahkemeye sunmaktaydı.¹⁹ Örnek bir dava 1859 yılında Birmingham şehbenderi George Richmond Collis tarafından takip edilip yürütülmüştür. Şehbender Collis, yaptığı titiz çalışmalar neticesinde Osmanlı parasının sahtelerini imal ettiren Anthony Calvocoressi ve Moss'un bulunması, yakalanması ve hüküm giymelerini sağlamıştır. Neticede takip ettiği mahkemeye ilişkin bütün dava sürecini hazırladığı ayrıntılı bir raporla merkeze bildirmiştir (BOA, HR.SFR.3, 39/2, 1858 6 24).²⁰

Osmanlı Devleti sınırları dışında sikke ve kâğıt para üzerinden kalpazanlık yapanların sefaret ve şehbenderliklerce yürütülen çalışmalar neticesinde yakalanıp tutuklanma ve yargılanma süreci ciddi bir maliyeti de beraberinde getirmekteydi. Örneğin yukarıda bahsi geçen dava nedeniyle, 1860 yılında İngiltere'de Birmingham Şehbenderi olan Mr.Collis'e kalpazan Calvocoressi ve Moss'un yakalanması ve yargılanma sürecinde harcadığı 350 Lira 10 Şilin ödenmiştir (BOA, HR.SFR.3, 48/13. 1860 01 24). Benzer şekilde İngiltere'de Londra şehbenderi mösyö Zehrab buradaki kalpazanların yakalanması ve yargılanmaları sürecinde 65.999 kuruş harcadığını bildirmiştir. Bu meblağ 1849-1850 (1266) senesi Maliye Hazinesi'nin zuhurat tertibinden kendisine ödenmiştir (BOA, İ.MVL, 222/7517).

3. SONUÇ

19.yüzyıla gelindiğinde, siyasi ve iktisadi başta olmak üzere dünyada meydana gelen birçok gelişme, Osmanlı Devleti'nin beynelmilel arenada çıkarlarının korunması, kollanması bakımından sefaret ve şehbenderlik müessesini daha önce hiç olmadığı kadar önemli bir kurum haline getirmiştir. Dolayısıyla bu dönemde birçok merkezde açılan sefaret ve şehbenderlikler, diğer görevlerinin yanında, bu çağın ikliminde beslenen, büyüyen kalpazanlık gibi uluslararası boyutları güçlü bir sorunla mücadeleleyi yürütmek görevini de yüklenmiştir.

Bu dönemde, Osmanlı Devleti'nin birçok şehrinde piyasaya sürülen kalp sikkelerin, sahte kâğıt paraların ve hatta yabancı bazı paraların sahtelerinin en önemli üretim ve sürüm alanı ülke sınırlarının dışında muhtelif yabancı ülke ve şehirlerdi. Bununla birlikte, Osmanlı piyasalarında tedavüle sürülen bu sahte paraların miktarı ve yaygınlığı daha önce görülmediği kadar fazlaydı. Dolayısıyla bu dönemde, yabancı ülkelerin vatandaşı olup adeta uluslararası organizasyonlar şeklinde çalışan kalpazanlarla, kalpazanlık çeteleriyle ve ürettikleri sahte paralarla mücadelenin de yerinde yürütülmesi gerekmektedir. Kalpazanlarla ve kalp paralarla mücadelede başarı elde edilmesi büyük oranda buna bağlıydı. Neticede bu ülkelere ait irili ufaklı birçok önemli şehirde Osmanlı devletinin çıkarlarını gözetmekle görevli sefaret

19 Örneğin Napoli Sefareti, Bolonya'da tutuklanıp mahkeme edilen bir kalpazanlık çetesine ait davanın hükme bağlanabilmesi için daha önce İstanbul'da bulunmuş olan çete üyeleri hakkında ihtiyaç duyulan bilgi ve belgeleri İstanbul'dan isteyerek mahkemeye sunmuştur (BOA, HR.H, 169/5, varak 36).

20 Bu davayı inceleyen bir çalışma için bkz. (Öztel, 2019b, s.229-240).

ve şehbenderliklerin varlığı, dönem boyunca, Osmanlı sikkelerinin ve kaimesinin dolayısıyla para piyasasının korunması için son derece önemli bir işleve sahip olmuştur.

Sefaret ve şehbenderlikler devletin dışarıdaki gözü ve kulağı gibiydi. Bu temsilcilikler yerine göre bir istihbarat organı ve kolluk kuvveti gibi çalışmıştır. Görev yaptıkları ülkelerde ve şehirlerde, diğer vazifelerinin yanında, Osmanlı parası üzerinden kalpazanlık yapanların tespit edilmesi, tutuklanması ve yargılanması sürecinde son derece hayati öneme sahip görevler üstlenmişlerdir. Kalpazanlık şüphesi olan olay ve kişileri bir istihbarat birimi gibi incelemiş ve takip etmişlerdir. Yabancı basında lehte ve aleyhte çıkan haberlerin izlenmesi veya Osmanlı tüccarı için piyasalarda var olan fırsatların araştırılması gibi işlerden, devlet aleyhinde gayrimeşru işler peşinde koşanların takibine kadar birçok konuyla ilgilenmek görevleri arasında olmuştur. Devletin menfaatlerini gözetmek gayesiyle elde ettikleri bilgi ve belgeleri Hariciye Nezareti kanalıyla devlet merkezine ulaştırmışlardır. Görev yaptıkları bölgelerde mahalli hükümet yetkilileri ve adli makamlarla sürekli ilişki içinde olarak kalpazanların yakalanmasından dava edilmesine kadar tüm süreçlerin takipçisi olmuşlardır. Çalışmaları neticesinde mahkemeye intikal ettirdikleri birçok davada Bâbîâlî'yi temsilen bizzat davacı olarak mücadelenin tarafı olmuşlardır.

Ancak, sefaret ve şehbenderliklerin verdikleri mücadelede hareket kabiliyetlerinin ve imkânlarının sınırlı olduğunu belirtmek gerekir. Güçlerinin sınırlarını belirleyen en önemli unsur, Bâbîâlî'nin siyasi, askeri ve iktisadi bakımlardan yabancı hükümetler nezdinde sahip olduğu güç ve itibarla doğrudan ilgiliydi. Neticede, uluslararası mevcut konjonktürün kendileri için sağladığı fırsatlar doğrultusunda politika üreten yabancı ülke yönetimleri genellikle Osmanlı parası üzerinden yürütülen sahteciliğe karşı görmezden gelen bir tutum içerisinde olmuştur. Bu ülkelere ait idari ve adli birimlerin kalpazanları teşvik eder mahiyetteki duyarsız politikalarına rağmen, Osmanlı sefaret ve şehbenderliklerinin yerel idari birimleri, kolluk kuvvetlerini ve adli makamları harekete geçirmede bir baskı unsuru olarak etkili oldukları görülür. Bu manada, kalpazanlık çetelerinin bulundukları bölgenin idari, adli birimlerinden çok Osmanlı sefaret ve şehbenderliklerinin varlığından ve takibinden çekinerek faaliyetlerini sürdürme gayreti içinde oldukları söylenebilir.

KAYNAKÇA

I. Başbakanlık Osmanlı Arşiv Belgeleri (BOA)

A.MKT.NZD.

190/3, 1272 Z 16; 21/99, 1267 S 18.

A.MKT.UM.

44/1, 1267 S 27; 447/60, 1277 C 27; 474/39, 1277 Za 16.

BEO.

2040/152981, 1321 M 11; 408/30562, 1311 Za 19.

DH. MKT.

285/70, 1312 Ra 22; 313/38, 1312 C 03; 491/32, 1320 M 20.

DH.EUM.EMN.

59/1, 1332 R 14.

DH.EUM.KADL.

14/5, 1329 R 12.

DH.EUM.MH.

271/64, 1335 Z 3.

DH.MKT.

1059/26, 1324 M 22; 114/15, 1311 S 04; 1393/55, 1304 R 23; 1547/104, 1306 M 22; 159/47, 1311 C 10; 1711/23, 1307 Ş 4; 1847/27, 1308 Za 27; 2008/92, 1310 Ra 17; 2237/54, 1317 R 15; 2613/22, 1326 Ra 03; 313/38, 1312 C 03; 545/44, 38.varak, 1320 r 14; 633/1, 1320 L 14; 642/15, 1320 L 27; 674/62, 1320 Z 25.

DH.SFR (3).

39/2, 24 6 1858.

HAT.

685/33266-F, 1254 Z 29; 701/33733 D 1254 N 02.

HR. SFR.3.

8/136, 1844 08 15; 323/98, 1886 04 16, 7-8. varak; 48/13. 1860 01 24; 323/98, 1886 04 16, 7 ve 8. varaklar; 369/46, 1890 03.09.

HR. TO.

120/87, 1874 10 16.

HR.H.

114 02 1858 11 17; 114/2, 1858 II 17; 169/4, 1859 01 11, 3-4,9.varaklar; 169/5, 1859 02 07, 36.varak; 114/2, 1858 11 17.

HR.İD.

243/11, 1893 12 16; 244/9, 1914 09 05.

HR.MKT.

230/84, 1274 B 29; 230/26, 1274 B 24; 235/26, 1274 N 03; 251/4, 1275 M 01; 269/27, 1275 Ca 07.

HR.SYS.

2694/10, 1922 04 11.

HR.TO.

333/51, 1882 12 08; 116/75, 1886 06 27; 120/87, 1874 10 16; 203/21, 1869 05 02; 317/88, 1853 12 22; 32/99, 1886 09 02; 320/14, 1857 07 20; 333/51, 1882 12 08; 433/18, 1859 06 01; 81/28, 1883 08 03; 81/60, 1884 03 20.

İ.DH.

467/31253, 1277 B 18.

İ.MTZ. (01).

1/12, 1257 M 23.

İ.MVL.

222/7517, 1267 Z 25; 25/386, 1257 C 02.

TS.MA.e.

1139/56, 1270 N 10; 1157/63, 1270 N 03.

Y.A.HUS.

312/93, 1312 Ca 14.

ZB.

78/96, 1318 H 04.

II. TELİF ESERLER VE SÜRELİ YAYINLAR

Adliye Nezareti Ceza Kanunname-i Hümayunu. (1335).

Akpınar, M. (2001). *Osmanlı Devleti'nde Şehbenderlik Müessesesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas

Akpınar, M. (2017). 19.yüzyılda batıyla ilişkilerde Osmanlı şehbenderlikleri. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 41(2). 127-144.

Artuk, İ. (1988). Adli Altını. *İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. c.1. 389.

Artuk, İ. (1996). Fındık Altını. *İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. c.13. 27-28.

Damalı, A. (2014). *Osmanlı Sikkeleri Tarihi*. c.8. İstanbul: Nilüfer Damalı Eğitim, Kültür ve Çevre Vakfı.

Develioğlu, F. (1993). *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Güneyçal, A.S. (Haz). Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

Hasan Ferid. (2008). *Osmanlı'da Para ve Finansal Kredi Evrak-ı Nakdiye*. Sağlam, M.H. (Haz). C.II. İstanbul:T.C.Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü.

Hasan Ferid. (2008). *Osmanlı'da Para ve Finansal Kredi, Meskûkât*. Sağlam M.H. (Haz). C.I. İstanbul:T.C.Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü.

İbnü'l Hakkı Lütfi. Usul-i Meskûkât-ı Kadime. *Ulum-i İktisâdiye ve İctimâiye Mecmuası*. 2.sene. 1(2/14). 202.

- İpşirli, M. (1995). *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. c.11. İstanbul:TDV İslam Araştırmaları Merkezi.
- İsmail Galip. (1307). *Takvim-i Meskûkât-ı Osmaniye*. Kostantiniyye.
- Kallek, C. (2002). Kırat. *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. c.25.438.
- Ortaylı, İ.(1985). Osmanlı diplomasisi ve dışişleri örgütü. *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, 1.280. İletişim Yayınları.
- Öztel, M. (2019a). Osmanlı Devleti'nde madeni ve kâğıt para kalpazanlığında yabancıların ve yabancı ülkelerin rolü (1818-1923). *Belleten*. LXXXIII. 296. 173-220.
- Öztel, M. (2019b). İngiltere'de Osmanlı meskûkâtı konulu bir kalpazanlık olayı: Anthony Calvocaressi ve Thomas Moss Davası. *III.İktisat Tarihi Kongresi Bildirileri*. c.2. İzmir: İzmir Demokrasi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Pamuk, Ş. (2000).*Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- Saltanat-ı Seniyye Şehbenderlerine Dair Nizamname-i Dâhilîdir*. (1890) Konstantinapol.
- Saltanat-ı Seniyye Şehbenderlerine Dair Nizamname-i Dâhilîdir*. (1892) Konstantinapol.
- Süleyman Sudi. (1982). *Usul-i Meskûkât-ı Osmaniye ve Ecnebiye*. İstanbul: Enderun Kitabevi
- Şemseddin S. (1989). *Kamus-ı Türkî*, İstanbul:Enderun Kitabevi.
- Taşkın, F. (2016). 1844 Tashih-i sikke sonrasında para düzeni ve kalpazanlık. *Studies of The Ottoman Domain*. 6(11). 1-19.
- Unat Faik, R. (1968). *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*. Ankara: TTK.
- Yılmaz, F. (2010). *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, İstanbul:Gökkubbe Yayınları.
- Zahide, Erol Y. (2014). *Osmanlı Devleti'nde Şehbenderlik ve Paris-Londra Örnekleri*, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi) Ankara Üniversitesi, Ankara.

THE ROLE AND IMPORTANCE OF EMBASSIES AND CONSULATES IN STRUGGLING COUNTERFEITING

Muharrem ÖZTEL*

During the period from the 19th century to the end of the Ottoman State, various foreign countries and cities were the most important field of production of counterfeit moneys that were circulated in different markets of the Ottoman Empire. Also during this period, the amount of counterfeit coins and paper money put into circulation in the Ottoman markets was more and more widespread and very much than before. Gangs of counterfeiters were responsible of this problem. Therefore, the fight against counterfeit money, produced by these people, had to be carried out in the center of the problem. Success in fighting with counterfeiters and counterfeit moneys were largely dependent on this. For this reason, the Ottoman embassies and consulates had a very important mission in the countries and cities where they were in order to protect the right and law of the Ottoman Empire. They were like eye and ear of the state in foreign countries. In this sense, one of the most important duties of the Ottoman State's representatives was to fight against the foreign counterfeiters who produced fake Ottoman money. The main tasks of the embassies and consulates in this struggle were to: gather intelligence about counterfeiters and counterfeit moneys; to follow the suspects; to submit the obtained information and documents to the local administrative units; prosecute when necessary; to report criminals to the police; to be a plaintiff to follow the courts; to ensure that the offenders are punished and to follow the entry and exit of those who have a bad record in terms of counterfeiting and to inform the Ministry of Foreign Affairs when necessary. This whole struggle process was carried out under the guidance and knowledge of the Ottoman Ministry of Foreign Affairs. The developments were explained to the Ministry in reports.

* Istanbul Medeniyet University, Department of Public Finance, E-mail:muharrem.oztel@medeniyet.edu.tr

Counterfeiters followed by the embassies and consulates were usually organized as gangs of several people working like an international company. Members of these groups were usually citizens of different countries. Therefore, there were important difficulties in dealing with them outside the country. They were organizing counterfeiting by using the markets of various countries. The counterfeiters' use of international markets and trade made it difficult to deal with them. But the most important problem that made the struggle difficult was not this issue because the laws of Western countries did not often see the counterfeiters' activities concerning the Ottoman money as a serious crime. That was the main problem. Local administrative units and security forces in many cities were not active in directly struggling crime and criminals. They were not very keen on capturing counterfeiters of the Ottoman currency. In some cases it was possible to see this in the attitude of the courts. Under these conditions, the Ottoman embassies and consulates had important heavy duties and they had to work very careful to deal with this problem. Because the local police, the authorities and the courts usually took action only with the demand of the ambassadors and consuls.

Throughout the nineteenth century, many developments in the world, particularly political and economic, made the embassy and consular institutions more important than before in terms of protecting the interests of the Ottoman Empire in international relations. Therefore, Ottoman embassies and consulates opened in many centers of the countries during this period had also undertaken the task of tackling a strong problem in international dimensions such as growing counterfeiting. However, it should be noted that ambassadors and consuls had limited mobility and opportunities in their struggle. The political, military and economic power and reputation of the Ottoman Empire in the world was the most important factor determining the limits of the power of its representatives. As a result, the weak international political power of the Ottoman State weakened the position of the representatives in the foreign countries where they served. Despite the insensitive policies of the administrative and judicial units of these countries to encourage counterfeiters, the Ottoman embassies and consulates were mobilizing local government units, security forces and judicial authorities. In this sense, it can be said that counterfeiting gangs endeavored to continue their activities by avoiding the presence and follow-up of the Ottoman ambassadors and consuls rather than the administrative and judicial units of the region.

Today, we have a lot of information and documents about the counterfeiting events that carried out inside and outside the country related to coins and paper moneys of the Ottoman Empire. The struggle of the embassies and consulates against counterfeiting and counterfeit money had reflected in the official records during the period we examined. In the study we used these records. Also this study was shaped by these sources which are present in the Presidential Ottoman Archives.

Keywords: Ottoman Empire, Embassy, Consular, Counterfeiting.